

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ МИСТЕЦЬКОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті висвітлюється аксіологічна проблематика мистецького навчання старшокласників. Розглянуто сутність категорії «цінності». Окреслено аксіологічні орієнтири мистецького навчання старшокласників у контексті формування загальнолюдських, національних та особистісних цінностей.

Ключові слова: мистецтво, цінності, мистецьке навчання, аксіологічний підхід, старшокласники.

В статье освещается аксиологическая проблематика художественного обучения старшекласников. Рассматривается сущность категории «ценности». Очерчено аксиологические ориентиры художественного обучения старшекласников в контексте формирования общечеловеческих, национальных и личностных ценностей.

Ключевые слова: искусство, ценности, художественное обучение, аксиологический подход, старшекласники.

The range of problems of axiology of artistic studies of senior pupils is illuminated in the article. Essence of category of "value" is considered. The reference-points of axiology of artistic studies of senior pupils are outlined in the context of forming of common to all mankind, national and personality values.

Keywords: art, values, artistic studies, approach of axiology, senior pupils.

Кризова ситуація у соціальній, політичній, економічній сферах суспільства України потребує перегляду традиційних технологій навчання та виховання, внесення до їхнього змісту елементів нового, що впливають на формування, перш за все, духовних цінностей молоді, визначають можливості самореалізації особистісних творчих сил, враховують нові форми комунікаційних зв'язків і способів соціальної організації людини у мінливому сучасному світі.

Сьогодні особливо гостро постає необхідність орієнтації освіти на розвиток духовності підростаючого покоління, що підсилює значення мистецького навчання шкільної молоді. Саме мистецтво, як суспільно-культурний феномен, є унікальним засобом залучення школярів до глибинного духовного надбання багатьох поколінь, формування внутрішнього світу особистості, забезпечення широких можливостей самовизначення, вибору моделі поведінки, системи цінностей, формування естетичних потреб та ідеалів, індивідуального гуманістичного ставлення до навколишнього світу.

Унікальність впливу мистецтва на формування духовного світу молоді неодноразово підкреслювали філософи, педагоги, соціологи, психологи, мистецтвознавці минулого і сучасності (Б.Асаф'єв, Г.Гегель, Г.Сковорода, І.Зязюн, В.Медушевський, Є.Назайкінський та інші).

Концептуальні засади сучасної мистецької педагогіки обґрунтовані у працях О.Олексюк, О. Рудницької, Г. Падалки, О. Щолокової, Л. Масол, Н. Миропольської, О. Отич та ін. Вчені підкреслюють, що характер мистецького навчання визначається, перш за все, об'єктивними соціальними закономірностями художнього відображення та пізнання світу, що ствердилися у певному суспільстві, історичному періоді. В них знаходять реалізацію вищі ключові цінності: Істина, Добро, Краса. У певному розумінні, вивчення мистецтва – це формування саме цих цінностей.

Ціннісно-смісловий аспект мистецького навчання набуває власної специфіки у контексті сучасної аксіологічної парадигми освіти, орієнтує на формування цінностей молоді як певних смислоутворюючих засад людського буття. Тож видається особливо важливим визначення ціннісних орієнтирів мистецького навчання старшокласників, адже вони відносяться до віку, коли активно формується особистість, її внутрішній світ, життєві цінності та ідеали, загострюється потреба у самовизначенні.

Як відомо, аксіологічна парадигма освіти задає ціннісне бачення педагогічних проблем й утверджує ціннісний (аксіологічний) підхід до розгляду педагогічних явищ, що оцінюються з позиції визначеної у суспільстві системи цінностей. Зазначимо, що термін «аксіологія» походить з грецької *axia* – цінність та *logos* – вчення, а отже визначається як вчення про цінності, їх походження, сутність, функції, типи і види. Тож аксіологічна проблематика є ключовою у мистецькому навчанні, від визначення ціннісних пріоритетів залежить загальне спрямування навчально-виховного процесу, зокрема у старших класах загальноосвітніх шкіл.

Як наголошує Г.Падалка, саме мистецтво покликане відтворити цінність буття людини, протистояти руйнаціям технократичного мислення, вузькому підходу до усвідомлення сенсу людського буття з позицій бездушного практицизму і утилітаризму. Автор переконана, «притягальна гуманістична сила справжнього мистецтва полягає в тому, що поряд із виробництвом цінностей художньо-матеріального порядку воно опікується «виробництвом» власне людини, формуванням шляхетної, одухотвореної особистості» [6, 45]. У старшому шкільному віці, коли особливо активно відбувається формування особистості, її поглядів, переконань, ідеалів та прагнень (що, власне і складає основу цінностей), вкрай необхідно якомога більше залучати учнів до спілкування з різновидами мистецтва, високохудожніми творами різних часів і народів, що відтворюють багатовіковий естетичний досвід багатьох поколінь, спрямовують учнів осягнення духовної краси і моральної сили людини, до усвідомлення сенсу буття.

Старший шкільний вік - це складний період, що вважається перехідним етапом між дитинством та дорослістю. Саме в цей час (14 – 18 років) учень починає розглядати теперішнє з огляду на майбутні перспективи, задумуватись над питаннями пошуку смислу свого життя та шляху власного самовизначення. Старшокласник відкриває для себе свій внутрішній світ, відчуття своєї унікальності. Разом з тим, для нього стає характерним глибокий самоаналіз та самооцінка, що формуються з позиції внутрішньої шкали цінностей. Саме цінності відіграють ключову роль у формуванні особистості, в оцінюванні себе та навколишнього світу.

Зазначимо, що сутність цінностей розглядали упродовж віків представники різних філософських шкіл (натурфілософія, неокантіанство, позитивізм, феноменологія, екзистенціалізм тощо), визначаючи їх явищем, що формує стрижень життя людини. З педагогічної точки зору вчені (Ш. Амонашвілі, Є. Бондаревська, Б. Гершунський, С. Гошчаренко, М. Казакіна, Н.Нікандров, Л. Новікова та інші) наголошують, що цінності – це внутрішній, емоційно опанований регулятор діяльності, який визначає ставлення людини до оточуючого світу і до себе, моделює зміст і характер діяльності. Цінності охоплюють сферу духовних імперативів індивіда, світ ідеалів, стимули діяльності, що визначають мотиваційні механізми [5].

У філософії, соціології, психології, педагогіці існують різні підходи до типології та класифікації цінностей. Так, Г.Мюнстерберг виділяв цінності буття і цінності культури, що виявляли закономірність побудови ціннісного осмислення світу людиною. В.Франк розглядав три категорії цінностей: 1) творчі, які актуалізуються в діях; 2) переживання, які реалізуються у сприйнятті світу свідомістю; 3) цінності відношень. О.Сухомлинська розділяє цінності: державні, релігійні, національні, загально гуманістичні, екологічні. Автор зазначає, що з метою педагогічного впливу учнів необхідно залучати до тих цінностей, які мають універсальне значення, абсолютний та об'єктивний характер, позитивну спрямованість. Це насамперед етичні цінності: життя, діяльність, свобода, воля, передбачення. Також цінності добротності: справедливість, сміливість, правдивість, щирість, любов, вірність, довіра [8, 25-26].

Унікальність впливу мистецтва на особистість надає широкі можливості залучення учнів до цінностей, що надають сенсу самого існування людини. Як «світло істини і добра, сповнене багатовіковим досвідом, що містить потенціал духовного звеличення особистості, спрямування її до осягнення духовної краси і моральної сили людини, заглиблення до таємниць духовної творчості» [6, 43], мистецтво може поставати ґрунтом самотворення особистості старшокласника. Через власне особистісне переживання художнього образу,

«проживання» його життя старшокласник набуває не лише естетичний досвід, а й прагнення до саморозвитку, актуалізації власного ставлення до мистецьких явищ та навколишньої дійсності.

В нинішніх умовах девальвації духовних цінностей вважаємо вкрай важливим у мистецькому навчанні старшокласників акцентуацію *гуманістичних орієнтирів* сприймання високохудожніх творів, що дають можливість глибокого проникнення у внутрішній світ людини, окрилення у високих почуттях, переживання найтоншого інтимного діалогу з художнім образом. Особлива активізація свідомості учня зумовлюється тим, що йому надається унікальна можливість діалогічного спілкування з художніми образами.

Художній твір відтворює дійсність і оцінює зображуване, передаючи цінності буття, спонукає реципієнта до осмислення і ціннісного переживання. О.Рудницька з цього приводу зазначала, що «творча глибина мистецьких творів криється у здатності осмислювати людський досвід на такому рівні, на якому він одночасно виявляється і як універсальна загальність, і як неповторна індивідуальність, завдяки чому стає можливим залучити до світу художньої реальності кожна людина» [7, 58]. Так, причетність до загальнолюдського досвіду допомагає учневі виробити власну життєву позицію, усвідомити моральні зв'язки і цінності з іншими людьми і людством у цілому.

Як важливий аксіологічний напрямок мистецького навчання старшокласників виділяємо *національний орієнтир*. Вивчення світової художньої культури, усвідомлення прекрасного у загальнолюдських вимірах передбачає водночас відчуття причетності до культури свого народу, національного коріння. Національне мистецтво сприймається учнями як художньо ближче, формуючи, водночас, ідеали національної гідності, самосвідомості, патріотизму.

З огляду на сучасні освітні тенденції, аксіологічний контекст мистецького навчання має охоплювати *особистісно-індивідуальний орієнтир*. Мистецтво залучає людину до системи естетичних цінностей і примушує її переживати і усвідомлювати ці цінності. Вивчення мистецтва формує індивідуальне ставлення до навколишнього світу, почуття краси художнього оточення, що є, за словами Є. Волкової, «результатом актуалізованого включення у середовище нового функціонування і спілкування, в якому минуле і сучасне «чують» одне одного» [1, 112]. Так, естетичне переживання, що проявляється у мистецькому творі, стає особистим переживанням і ставленням учня завдяки особливому механізму взаємодії суб'єкта (який сприймає) з об'єктом (мистецьким твором). Під впливом художніх образів безпосередні почуття переходять в естетичні, етичні уявлення суб'єкта як ціннісний акт осягнення світу та самопізнання власної індивідуальності.

Таким чином, визначаємо головні аксіологічні орієнтири мистецького навчання старшокласників у контексті формування загальнолюдських, національних та особистісних цінностей. Розвиток аксіологічної проблематики у мистецькій освіті у площині моральних, естетичних, загальнокультурних і національних цінностей, відкриває широкі можливості формування духовного світу старшокласників, використання мистецтва як засобу особистісного розвитку.

Література

1. Волкова Е. В. Произведение искусства в мире художественной культуры/ Е. В.Волкова. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 288 с.
2. Гіптерс З.В. Культурологічний словник-довідник / З.В. Гіптерс. – К.: ВД "Професіонал", 2006. – 328 с.
3. Дряпіка В. І. Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій педагога-музиканта/ В.І.Дряпіка. – К.-Кіровоград, Ужгород, «Ліра», 2000. – 228 с.
4. Ильин В.В. Аксиология/ В.В. Ильин. — М.: МГУ, 2005. — 216 с.
5. Каган М.С. Философская теория ценности/ М.С. Каган. — СПб.: Петрополис, 1997. — 205 с.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М.Падалка. - К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

7. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

8. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – К., 1996. – С.24 – 27.

9. Щолокова О. П. Розповідаємо учням про мистецтво: Навчальний посібник для студентів педагогічних університетів / О.П.Щолокова. – К.: Видавництво НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. – 166 с.

УДК 378.016:78.087.68(043)

Коваленко І.Г.

ОСОБИСТІСНО-ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Стаття посвячена раскрытию личностно-ориентированного подхода в подготовке будущих преподавателей художественных дисциплин. Рассматриваются основные направления исследования данной проблемы. Раскрываются условия формирования личностных качеств педагогов-музыкантов.

Ключевые слова: методология, личностно ориентированный подход, личность преподавателя.

Article is devoted to a student-centered approach to the training of future teachers of artistic disciplines. The basic directions of research of this problem. Disclose the terms of the formation of the personal qualities of teachers-musicians.

Keywords: methodology, student-oriented approach, the personality of the teacher.

Сутність сучасної підготовки майбутніх викладачів мистецьких дисциплін полягає у комплексному підході до вирішення завдань мистецької освіти в нових соціально-економічних умовах. Реалізація педагогічного аспекту цього підходу пов'язана з обґрунтуванням цілісної системи загальнонаукових, спеціальних знань, а також встановленням взаємозв'язку людини як суб'єкта діяльності. Проблема формування особистісних якостей майбутніх викладачів мистецьких дисциплін передбачає вибір та обґрунтування науково-методологічних підходів, які об'єднують принципи, способи організації і побудови теоретичної та практичної діяльності та базуються на міждисциплінарних, організаційно-педагогічних, соціальних, соціокультурних та інших аспектах мистецької освіти.

При дослідженні проблеми підготовки майбутніх викладачів мистецьких дисциплін до фахової діяльності звертаємо увагу на особистісно-зорієнтований підхід, який набув великого значення для впровадження особистісно-зорієнтованих моделей і технологій освіти і виховання. Він знайшов відображення в теоретичних й методичних працях Ш.О. Амонашвілі, В.П. Бездухова, Є.В. Бондаревської, Г.О. Балла, М.М. Борулави, І.Д. Беха, Н.В. Гузій, І.А. Зязюна, А.В. Козир, Є.М. Шиянова та ін. і став методологічною основою формування особистості майбутніх викладачів мистецьких дисциплін.

Методологія є наукою про наукові принципи та методи пізнання. Вона конкретизується стосовно різних сфер практичної та теоретичної діяльності, що виступають загальною системою принципів та підходів до пізнання.

Гуманістичні цінності мистецької освіти зумовлюють зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно зорієнтовану. Тому важливою умовою підготовки викладачів мистецьких дисциплін стає спрямованість на саморозвиток особистості, самопізнання і професійне самовдосконалення, що яскраво виявляється в особистісно зорієнтованому підході. Він розкриває величезні можливості для становлення, самовдосконалення та розвитку професійно-особистісних якостей особистості, активізації її мотиваційної сфери, реалізації власних здібностей, задатків та індивідуальних властивостей.